

Відгук
офіційного опонента
на дисертацію *Кузьмук Олени Валеріївни*
«Взаємодія поліфонічного та гармонічного принципів музичної організації у
творах композиторів першої половини ХХ століття: специфіка оновлення,
методи аналізу», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
мистецтвознавства
за спеціальністю 17.00.03 – Музичне мистецтво

Актуальність дослідження. Дисертація О. В. Кузьмук присвячена питанню музичної організації, яка безпосередньо пов'язана з проблематикою оновлення музичної мови у творах першої половини ХХ ст. Звернення до цієї проблематики потребувало від авторки певної сміливості з причин багатоплановості і складності процесів оновлення у європейській музиці на зламі епох. Ці процеси тісно пов'язані із змінами у культурі і мистецтві того часу, виникненням нових композиторських стилів і напрямів. Різноманіття технік і принципів звукової організації у творах першої половини ХХ ст. вимагає, по-перше, осмислення закономірностей у змінах музичного мислення, по-друге, нових аналітичних інструментів. У музичній організації творів цього періоду одночасно із відходом від норм класико-романтичної ладотональної організації відбувається зростання ролі фактури, тому розробка методики її аналізу є вкрай актуальною у сучасному музикознавстві. Дослідниця звертається до вертикалі і горизонталі як категорій, що дозволяють побудувати послідовну і чітку концепцію музичної фактури та формалізувати підхід до аналізу атональної і пантональної музики першої половини ХХ ст., створивши чіткий алгоритм аналітичних дій у процесі вивчення закономірностей музичної організації творів зазначеного періоду.

Окремо слід відзначити **методи** дослідження. Підхід до проблеми музичної організації, представлений у дисертації О. В. Кузьмук, базується на системно-структурному методі. Теоретичний підхід наукового керівника Олени Валеріївни, Ігоря Болеславовича Пясковського, став визначальним для методології роботи. У роботі О. В. Кузьмук розвиває підхід нашого вчителя і вносить вагомий вклад у розвиток теоретичного музикознавства, продовжуючи ідеї, запропоновані Ігорем Болеславовичем. Зокрема, використаний точний метод ймовірно-статистичного аналізу, який вдало доповнюється методом графічного зображення звуку для унаочнення результатів аналізу. У дисертації О. В. Кузьмук послідовно втілені ідеї та традиції школи Ігоря Болеславовича, при цьому робота є самостійною і неординарною.

Об'єкт дослідження є музична організація у творах першої половини ХХ ст., а **предметом** – взаємодія гармонічного та поліфонічного принципів музичної організації у творах цього періоду. Складність предмету і об'єкту

дослідження зумовила й складність поставлених у дисертації завдань, більшість з яких могли би бути темами окремих досліджень, зокрема обґрунтування поняття вертикалі та горизонталі як параметрів фактурної організації музичної тканини та виявлення сутності поліфонічного і гармонічного принципів організації музичної тканини. Втім, завдання сформульовані досить лаконічно і чітко.

Відбір музичного матеріалу дослідження містить певну інтригу, оскільки твори Г. Малера, А. Шенберга, А. Берга, А. Веберна, Б. Бартока, Б. Лятошинського, на яких випробовується авторська методика аналізу, репрезентують різні типи музичної організації. При цьому очевидно, що твори були згруповані за деякими критеріями відбору, що залишилися невисвітленими.

Теоретичну базу дисертації утворюють переважно роботи українських музикознавців, у першу чергу розробки І. Б. Пяковського. Слід відзначити наявність суттєвої кількості джерел німецькою мовою, що в контексті даної роботи є дуже важливим, оскільки суттєві для дисертації концепції буди сприйняті безпосередньо, з першоджерел (наприклад, праці Й. Хауера та Г. Аймерта з дванадцятитонові техніки).

Масштабність і різнобічність завдань дослідження зумовила наявність декількох сюжетних ліній, які розкриваються у роботі поетапно. Незважаючи на те, що це зумовлює складність структури роботи, побудова тексту дисертації є логічною і чіткою.

У центрі уваги роботи – теоретична проблема взаємодії гармонічного та поліфонічного принципів музичної організації, розгляду якої присвячено перший, теоретичний розділ дисертації. Паралельно з теоретичною проблемою розглядається практична – питання методики аналізу атональних та пантональних творів першої половини ХХ ст.

Крім зазначених проблем, розглядається додаткова сюжетна лінія дисертації, пов'язана з питанням пошуку відповідностей між художніми, науковими, естетичними ідеями та принципами музичної організації певної епохи. Ця проблема варта подальшої розробки.

У першому розділі роботи проаналізовано теоретичні дослідження І. Пяковського, Ю. Холопова, С. Шипа, Ю. Кона, Т. Бондаренко, Н. Герасимової-Персидської, які торкаються концепцій вертикалі і горизонталі як категорій музичного мислення. Надавши огляд найбільш вагомих з них, О. В. Кузьмук уточнює і доповнює сформульовані І. Б. Пяковським логіко-конструктивні принципи організації звукового матеріалу. О. Кузьмук у теоретичному розділі формулює загально-логічні принципи формотворення, узагальнюючі проведені Вчителем дослідження. Спостереження за цими трьома

принципами (пропорціювання, комбінаторним і дзеркала) у історичному розвитку, намічені у дисертації, є перспективним напрямом, який потребує подальшої розробки.

Наукова спадщина І. Б. Пясковського містить величезну кількість ідей, розкриття яких залишилися незавершеним, зокрема, його концепція складноладовості, про що у дисертації є згадування (с.41-42 та с. 47). Однак авторка, сконцентрувавшись на досягненні інших завдань, поставлених у дослідженні, спирається на концепцію пантональності і атональності Р. Реті.

В роботі розвинуті і доповнені поняття, введені І. Пясковським, які характеризують явища музичної фактури, – *симультанна структура* та *конфігурація*. Детальному розгляду цих понять присвячений підрозділ 1.2. Одним з головних понять, яке описує специфіку фактурної організації у музиці, стало поняття *конфігурації*, яка відбиває розміщення елементів у фактурному просторі. Діагональні включення голосів в серійній або серіальній пуантилістичній фактурі утворюють певний індивідуалізований малюнок, що виявляє межі структур. Цей малюнок стає фактором, який координує процеси відділення однієї структури від іншої, структуроутворення, і в результаті – ладоутворення. Цінною складовою аналітичного підходу О. В. Кузьмук є дослідження фактурної організації шляхом виокремлення стабільних і мобільних елементів музичної форми, змінного і незмінного. У музиці ХХ ст. незмінним параметром досить часто стає фактурна конфігурація. У методиці аналізу в роботі з'єднані статистика звуковисотних структур і пошук структуроутворюючих елементів шляхом виявлення того, що змінюється, а що залишається незмінним.

З конфігурацією тісно пов'язане поняття «*симультанна структура*», під якою О. В. Кузьмук, наслідуючи ідеї свого наукового керівника, має на увазі групу звуків, об'єднану за допомогою індивідуалізованої конфігурації у структуру, що сприймається одночасно. О. В. Кузьмук у своїй роботі послідовно демонструє, що фактурний чинник є головним у відокремленні структур у музиці з новим ладовим мисленням, а конфігурація є фактором, що відокремлює одну симультанну структуру від іншої.

Окресленню теоретичних аспектів власної методики аналізу музичної фактури присвячений третій підрозділ першого розділу. Слід відзначити, що **головним досягненням** дисертаційного дослідження О. В. Кузьмук є вагомий внесок у теорію музичної фактури, зроблений у цій роботі. У третьому підрозділі першого розділу розроблений алгоритм аналізу фактури, що містить ряд запитань, знайдення відповідей на які допомагає досліднику досягти аналітичної мети. Створення такого алгоритму продовжує традиції напряму когнітивного музикознавства школи Ігоря Болеславовича і полегшує

формалізацію аналітичного процесу. Розроблені дисертанткою аналітичні інструменти безумовно сприяють розумінню закономірностей музичного мислення і особливостей організації музичної тканини творів.

Другий розділ роботи присвячений апробації власної методики аналізу на матеріалі атональних та пантональних творів. При цьому широко трактована атональність включає у себе вільну атональність, серійність та серіальність.

Аналіз Прелюдії з Сюїти ор. 25 А. Шенберга, на якій вперше апробована авторська методика, унаочнив «послаблення впливу гармонічної вертикалі на процес фактуротворення» (с. 189 роботи). Це стало можливим завдяки комплексній методиці, що об'єднала виокремлення та структурний аналіз шестишлуккових симультанних комплексів, ймовірно-статистичний аналіз їх звукового складу, зокрема складання звукорядних таблиць, створення графіків розгортання фактурних подій. Суттєвим доповненням до аналітичних нарисів другого розділу дисертації є Додатки, які містять графіки тембрових конфігурацій у Варіаціях ор. 30 А. Веберна (Додаток Б) та Таблиця інверсійної симетрії матеріалів у системі «тотожності та доповненості», яка подає розширену інформацію про конструктивні можливості системи в умовах тотальної хроматики (Додаток А).

Практичне застосування аналітичного алгоритму, описаного у третьому підрозділі першого, теоретичного розділу, дало можливість побачити процеси зростання ролі фактурної організації у вільно-атональних та серійних творах: «роль функційності гармонічних структур переміщується в площину їхньої інтервально-регістрової щільності» (с. 70), а також формотворчу роль фактури: «постійна змінність щільності акордових структур зумовлює безперервну динаміку розвитку музичного матеріалу, формує драматургію циклу» (с. 73).

Головуючу роль фактури в структуроутворенні у серійній музиці продемонстрував експеримент з «тональної реконструкції» Прелюдії з Сюїти ор. 25 А. Шенберга.

Суттєвим досягненням дисертації є розроблена у ній типологія стрет, яка продовжує розробки О. Ровенка та І. Пясковського (підрозділ 2.2). Спостереження над стретами у творах А. Шенберга, А. Берга, Б. Лятошинського, Б. Бартока демонструють практичне застосування авторської методики аналізу атональних і пантональних творів. Підрозділ, присвячений стретам, містить формалізований опис стретно-імітаційної техніки, який є своєрідною базою даною стрет у вибраних творах. Дисертантка виокремила 17 типів стрет за такими критеріями, як тип стретно-імітаційної техніки, тип поліфонічних перетворень, звукорядні співвідношення (пересічені та комплементарні), гармонічна інтерваліка стрет (у тому числі консонанси та дисонанси), регістрові співвідношення. Висновки щодо особливостей стретно-

імітаційної техніки в умовах оновлення ладового мислення містять цінні спостереження про збереження традиційних засобів поліфонічного розвитку при оновленні ладових структур та наявності систем тотожності і доповнюваності.

Третій розділ роботи, також аналітичний, як і другий, присвячений спостереженням щодо відповідності наукових та художньо-естетичних уявлень і принципів музичної організації у творах Г. Малера та А. Веберна. Дослідниця проводить паралелі між устроєм полімелодичної фактури Г. Малера та геометричною риторикою В. Кандинського, а також структурним втіленням ідей метаморфозу рослин Й. Гете у Варіаціях ор. 27 А. Веберна. При цьому О. Кузьмук успішно розвиває свій метод аналізу, апробований у другому розділі роботи на вільно-атональних, серійних і пантональних творах, на матеріалі серіальних творів А. Веберна та складноорганізованій фактурі 9-ї симфонії Г. Малера.

Текст роботи оформлений належним чином, але у ньому є деякі дрібні недоліки у вигляді неточності позначення твору А. Шенберга – на сторінках 57 та 77 зазначено, що це Прелюдія ор. 25, тоді як Прелюдія є однією з частин Сюїти ор. 25.

Виходячи із вище сказаного, у плані наукової дискусії запропонуємо автору висловити свою точку зору з наступних питань.

1. За якими критеріями було відібрано твори для аналізу? Що їх об'єднує?
2. Запропонований в дисертації метод аналізу пантональних та атональних творів є досить універсальним. Чи можна застосувати його для аналізу музики поза означеним періодом першої половини ХХ ст.? Чи можливо його використати для аналізу сучасних електроакустичних творів, і, якщо можливо, які особливості його застосування у такому випадку?

Практичне значення дисертації полягає у можливості застосування теоретичних положень роботи і висновків у курсах аналізу творів, поліфонії, гармонії, а також у практиці композиторів. Окрім того, можливий подальший розвиток ідей роботи, особливо використання методики аналізу атональних та пантональних творів у створенні спеціалізованого програмного забезпечення для аналізу музики як першої половини ХХ ст., так і за межами означеного періоду.

Як бачимо, дисертація О. Кузьмук є змістовним дослідженням, у якому на прикладі аналізу творів першої половини ХХ століття розкриваються нові аспекти музичної, зокрема фактурної організації, даються нові аналітичні інструменти та відкриваються перспективи для подальшого вивчення. Дослідження О. В. Кузьмук містить цінні теоретичні обґрунтування, а також є актуальним, перспективним, практично корисним.

Автореферат і публікації за темою роботи відповідають змісту дисертації.

Дисертація Кузьмук Олени Валеріївни «Взаємодія поліфонічного та гармонічного принципів музичної організації у творах композиторів першої половини ХХ століття: специфіка оновлення, методи аналізу», подану до захисту за спеціальністю 17.00.03 – Музичне мистецтво, відповідає вимогам ДАК МОН України, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства.

Кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри гуманітарних та
музично-інноваційних дисциплін
Київської муніципальної академії
музики ім. Р. М. Глієра

 Т. І. Тучинська

Підпис Тучинської Т. І.
Засвідчую
Ст. інспектор відділу кадрів
КМAM ім. Р. Глієра
Петрушенко Г. О.

